

*I. I. Мачуліна***МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ІННОВАЦІЙНОГО
РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ****Резюме**

Стаття посвячена проблеме инновационного развития высшего образования, связанной с необходимостью формирования специалиста нового типа, соответствующего потребностям современного общества. Автором предложен и проанализирован социально-реконструкционистский подход к формированию специалистов в высших учебных заведениях.

Summary

The article addresses the problem of an innovative development of higher education, brought about by the necessity of training a specialist of a new type, meeting the requirements of modern society. The author suggests and analyzes a social-reconstructive approach to training specialists at the higher school.

Ключові слова: вища освіта, інноваційний розвиток, реконструкціонізм, соціально-реконструкціоністський підхід.

Сучасне суспільство все більшою мірою набуває рис «суспільства знань», адже воно розвивається на основі процесів виробництва, розподілу та використання наукових знань, що дозволяють конструювати нову соціальну реальність, її економічні та ментальні структури, новий спосіб життя людини. У цьому контексті актуалізуються питання щодо зміни соціокультурного статусу, функцій та нових завдань інституту вищої освіти, який виступає одним із головних виробників і поширювачів наукових знань.

Значна увага на сучасному етапі розвитку вищої освіти приділяється проблемі переведення її на інноваційну основу, тобто врахування в процесі підготовки фахівців таких інноваційних елементів, які б дозволили забезпечити відповідний рівень конкурентоспроможності вітчизняної освіти у світовому глобалізаційному просторі.

Причина уваги до інноваційного розвитку вищої освіти міститься, з одного боку, у посиленні ролі освіти в суспільстві, яке постійно трансформується під впливом глобалізації, постмодернізаційних

зрушень та ринкових умов, з другого – у невідповідності сучасного стану освіти індивідуальним і суспільним потребам. В узагальненому вигляді до чинників, які визначають об'єктивні закономірності інноваційних процесів вищої освіти на початку ХХІ ст., слід віднести: інформаційно-інноваційний характер постіндустріального розвитку світової цивілізації; необхідність модернізації засад функціонування системи вищої освіти в сучасному глобалізованому світі; адаптація вітчизняної вищої освіти до європейських стандартів; забезпечення конкурентоспроможності національної освіти у європейському освітньому просторі.

Отже, сьогодні вища школа є соціокультурним простором, який характеризується підвищеною інтенсивністю інноваційних процесів. Для України інноваційний потенціал вищої школи може і повинен стати ресурсом для модернізаційного прориву [1, с. 509].

В основу методологічного підходу до аналізу природи інновацій у вищій школі має бути покладено розуміння того, що сучасна освіта повинна сформувати людину з інноваційним типом мислення, з готовністю до інноваційного типу діяльності. За нинішніх темпів накопичення нових даних перед спеціалістом ХХІ століття неминуче постануть принципово нові завдання, яких не можна навчити сьогодні, бо вони ще наукою не визначені. Проте з великою імовірністю можна прогнозувати їх появу, а також значне підвищення рівня їх складності. Якість підготовки спеціаліста значною мірою визначається тим, наскільки його професійні вміння і мислення можуть бути основою для вирішення нестандартних, перспективних завдань професійної діяльності, власне, – до професійної адаптації у принципово нових умовах. Формування системи розвинених, гнучких професійних знань і мислення забезпечить успішне розв'язання нестандартних, ускладнених нових професійних завдань. Фактично ядром розбудови сучасної цивілізації є становлення нового типу особистості, де центральною стає можливість самовиявлення її потенціалу та здібностей.

Отже, сучасний спеціаліст – це особистість, яка не тільки володіє професійними знаннями та формалізованими навичками, технологічними прийомами в тій або іншій сфері докладання своєї праці, але

і здатна нестандартно, творчо, інноваційно мислити, якісно вдосконалювати виробничі, організаційні, управлінські та інші процеси і види трудової діяльності, реконструювати їх за новими принципами, що відповідають вимогам часу.

Сприяти цій справі – першочергове завдання сучасної соціології освіти, на передній план якої сьогодні виходить аналіз сфери взаємодії освіти і культури, виявлення ролі і можливостей вищої школи у процесі формування спеціаліста, здатного відповідально і продуктивно перетворювати соціальні об'єкти в інтересах суспільства і конкретної людини.

Окреслені аспекти знайшли відображення в роботах таких науковців, як В. Астахова, Л. Белова, Л. Зязюн, Г. Клімова, О. Навроцький, В. Нечаєв, Є. Подольська, О. Сидоренко, Н. Чибісова та ін. Віддаючи належне науковій і практичній значущості робіт, в яких розглядаються актуальні питання інноваційного розвитку освіти, необхідно відзначити, що нові завдання вищої освіти спонукають до пошуків нових підходів до розуміння сутності освіти. Тому для більш глибокого осмислення напрямків реформування освіти, зокрема вищої, з метою підготовки спеціаліста до дій в суспільстві постійних трансформацій методологічно важливо запровадити новий підхід до освіти, що допоможе формувати професійну культуру майбутнього фахівця в руслі соціального реконструкціонізму, який дозволяє акцентувати увагу саме на перетворюючій діяльності в ході соціокультурних трансформацій.

Отже, мета статті полягає в аналізі соціально-реконструкціоністського підходу, який доцільно використовувати в якості методологічної бази при комплексному впровадженні інновацій в систему вищої освіти.

Соціальний реконструкціонізм – це підхід, що орієнтує на підготовку спеціаліста до професійної діяльності в суспільстві, що постійно трансформується. Тому важливим принципом переорієнтації освітніх парадигм є перехід на суб'єкт-суб'єктні відносини викладача і студента, що дозволяє розвивати креативність, суб'єктність майбутнього спеціаліста, здатного до самостійної, інноваційної, творчої діяльності в нетрадиційних ситуаціях, в умовах постійних змін, невизначеності і непередбачуваності.

Метою соціально-реконструкціоністського підходу є удосконалення і перетворення суспільства, виховання фахівців для трансформацій і соціальних реформ. Завдання педагогів – формувати у майбутніх спеціалістів такі навички і знання, які дозволили б їм виявляти проблеми, від яких страждає суспільство, і розв’язувати їх. При вирішенні цього завдання викладач виступає агентом соціальних реформ і змін, керівником проектів і лідером досліджень. У навчальному плані велика увага надається суспільним наукам і методам соціальних досліджень, вивченню тенденцій сучасного і майбутнього розвитку суспільства, втіленню в процес навчання ідеалів рівності, культурного плюралізму.

У контексті цього підходу, реконструкція (ре + лат. *constructio* – побудова) тлумачиться як корінна перебудова, переобладнання чогось за новими принципами або як відновлення чогось за збереженими описами та залишками [2, с. 299].

Акцентуючи саме моменти вдосконалення, оновлення, корінного перетворення, цей термін стоїть в одному категоріальному ряду з «реорганізацією», «перетворенням», «перебудовою». Це комплекс заходів, що передбачає підвищення ефективності, продуктивності праці. Завдяки реконструкції можливе нарощування потенціалу шляхом запровадження нових технологій, модернізації та заміни застарілого, причому все це відбувається з меншими затратами в більш короткі терміни. Усі ці перебудови за новими принципами обумовлюються сучасними трансформаціями і є відповіддю на виклики сучасності.

У методологічному плані та для більш досконалого аналізу соціально-реконструкціоністського підходу пропонуємо зупинитися на соціальному конструкціонізмі – соціологічній теорії пізнання, яка була розвинена П. Бергером і Т. Лукманом в їх праці «Соціальне конструювання реальності» [3]. Взагалі, корені соціального конструкціонізму закріплені у феноменології (А. Шюц, П. Бергер, Т. Лукман), етнології (Г. Гарфінкель) та символічному інтеракціонізмі (І. Гофман, Дж. Мід, Г. Блумер). Досліджуючи природу соціальної реальності, прихильники даних підходів розглядали соціальний світ як продукт людської суб’єктивності: люди інтерпретують й надають значення світу через свої повсякденні дії та інтеракції [4, с. 64]. А. Шюц висловив

це так: «Усі наші знання про світ, як буденні, так і наукові, містять конструкції, тобто набори абстракцій, ідеалізацій, особливих для кожного відповідного рівня організації думки. Усі факти з самого початку відібрано із загального контексту за допомогою нашого мислення» [5, с. 5].

Отже, метою соціального конструкціонізму є виявлення шляхів, за допомогою яких індивідууми та групи людей беруть участь у створенні реальності, що сприймається. Ця теорія розглядає шляхи створення людьми соціальних феноменів, які інституціоналізуються й перетворюються в традиції. Соціальна реальність, що конструюється, – динамічний процес; реальність перетворюється людьми під впливом її інтерпретації і знань про неї. П. Бергер і Т. Лукман доводять, що будь-яке знання, у тому числі і базове, як сприйняття реальності, відбувається за рахунок соціальних взаємовідносин. Коли люди спілкуються між собою, вони упевнені, що їх сприйняття реальності однакове.

У зазначеному вище трактаті «Соціальне конструювання реальності» авторами зазначено, що соціальна реальність має два сектори: непроблематичний (у межах якого люди користуються старими, тобто набутими знаннями) та проблематичний сектор (коли, особистість стикається з проблемою, а потрібних знань для її розв'язання немає). За умов сучасного суспільства, що постійно трансформується, людина майже постійно знаходиться в проблематичному секторі (особливо це стосується професійної сфери). Саме тому головним чинником розвитку сучасного суспільства стає освіта. Завдання освіти полягає в тому, щоб сформувати такий рівень професійної культури, завдяки якому спеціаліст за допомогою реконструкції обов'язково знаходив би необхідне розв'язання професійної проблеми.

Спеціаліст, підготовлений за такою методологією, здатний відчувати проблеми, від яких страждає суспільство, осмислювати свої інтереси і можливості у вирішуванні питань реконструкції за новими принципами, орієнтуючись на високу ефективність, менші витрати і тислі строки запровадження інноваційних технологій.

Таким чином, запропонований нами соціальний реконструкціонізм –

це перш за все підхід, який застосовується під час вирішення принципово нових завдань, які виникають перед спеціалістом у зв'язку з модернізацією сучасного суспільства. Соціально-реконструкціоністський підхід до формування фахівця в системі вищої освіти демонструє свою методологічну значущість у розв'язанні проблем модернізації сучасного українського суспільства. Сучасна вища школа повинна будуватися на основі майбутнього антропогенного соціокультурного середовища, щоб формувати особистість, індивідуальність, яка зуміє вижити в умовах соціокультурної невизначеності, коли потрібно творчо вирішувати проблеми в конкретній ситуації.

Список літератури

1. Навроцький О. І. Методологічні підходи до дослідження інноваційних процесів у вищій школі / О. І. Навроцький // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства : зб. наук. праць. – Х. : Вид. центр Харків. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна, 2007. – С. 509–511.

2. Социологический энциклопедический словарь : на русском, английском, немецком, французском и чешском языках / [ред. Г. В. Осипов]. – М. : НОРМА, 2000. – 488 с.

3. Бергер П. Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания / П. Бергер, Т. Лукман ; пер. с англ. Е. Рудкевич. – М. : «Academia-Центр», «Медиум», 1995. – 332 с.

4. Куярова П. И. Интерпретация понятия «социальный конструкционизм» в социологии / П. И. Куярова // Вестн. Самар. гос. ун-та. – 2007. – № 1. – С. 64–70. – (Гуманитар. серия).

5. Schutz A. Collected papers 1: The Problem of Social Reality / A. Schutz. – The Hague, Martinus Nijhoff, 1973. – P. 5.